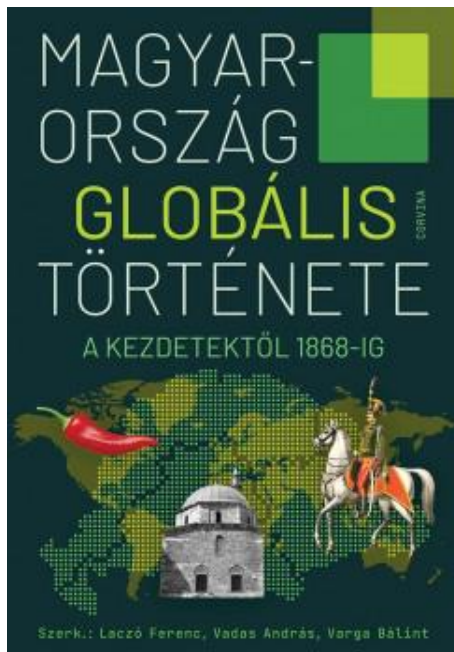

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/11/zavodszky-geza-egy-kockazatos-kiserlet-15-03-10/>

Závodszy Géza

Egy kockázatos kísérlet

Magyarország globális története a kezdetektől 1868-ig

Magyarország globális története a kezdetektől 1868-ig. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc – VADAS András – VARGA Bálint. Corvina Kiadó, Budapest, 2023. 560 oldal

Az érdekes és változatos anyagot tartalmazó testes kötet előzménye a Patrick Boucheron szerkesztésében megjelent *Histoire mondiale de la France* című vállalkozás, mely azt a célt tűzte ki, hogy Franciaország történetét – mint a cím is mutatja – a világtörténet szerves részeként mutassa be. E célkitűzés a francia történelem ismeretében első pillantásra nem is tűnik nyaktörő vállalkozásnak. A következő évben napvilágot látott olasz párja (*Storia mondiale dell'Italia*), majd hasonlók angol, spanyol, katalán, holland, német, portugál nyelven. A címekben „világtörténet” szerepel (kivéve a német kötetet: *Global geschichte einer Nation*).

A rokon magyar mű kilencedik a sorban, viszont a „Magyarország világtörténete” cím magyar szellemi közegben szokatlan s talán nagyzóló képzetársítással is járna, ezért a szerkesztők a „globális történet” szókapcsolathoz folyamodtak, annál is inkább, mert a két kötetben szerkesztett műnek előbb a második része készült el (*Magyarország globális története 1969–2022*, megjelenés 2022), érthető módon, hiszen korunkhoz közeledve a gyorsuló globalizáció egyre átfogóbb. A *Bevezetés* hangsúlyozza, hogy a közreműködők e megosztó fogalmat nem ideológiai jelentésben használják, hanem történeti társadalmi jelenségekre és folyamatokra alkalmazzák.

A szerkesztők kánonjukat a 19. század derekától kialakult „endogén”, a nemzeti dinamikára fókuszáló történetírással szemben határozzák meg, és „transznacionális” megközelítést javasolnak, mely „*politikai relevanciával is bír*”. Aki történelemmel foglalkozik, gyanakodni kezd, ha a történetírást, történetolvasást a politikával együtt emlegetik, de az angol fordítás előszavából idézett mondatnak van aktualitása: „*E könyv (a francia eredeti) központi kérdésfelvetése (...), mit jelent egy nemzethez tartozni a mai, globalizált, de mégis nemzetközönpontú világban.*”

A globalizáció történeti-geográfiai értelemben azt követően teljesedett ki, hogy Kolumbusz elérte a Karibi szigetvilágot, majd a portugálok partra szálltak Cipanguban. A magyarságnak a nagy földrajzi felfedezéseket megelőző történetét természetesen nem teszi zárójelbe a

Závodszy Géza: Egy kockázatos kísérlet
Magyarország globális története a kezdetektől 1868-ig

szerkesztők koncepciója. Kitűzött céljuk, hogy Magyarország, a magyar nép történetét nemzetközi folyamatokkal kössék össze, és a „hely” „kulcsfejléményeit” tágabb összefüggésbe ágyazzák. Az empátiával írt rövid esszék kronologikus rendben, persze szemelvényesen, végigjárják a honfoglalástól a kiegyezésig vezető utat.

Meg kell jegyezni, hogy „a helyünk a világban” jellegű kérdésfeltevés nem előzmény nélküli, számosan kutatták szenvedélyesen, s írták meg akár a kuriózumokat, mint ahogy ezekből gazdagon merít a *Magyarország globális története* is. A kapcsolattörténeti kutatások előkelő helyet foglalnak el a magyar történészek munkálataiban. Jászay Magda munkáját (*Párhuzamok és kereszteződések – – A magyar–olasz kapcsolatok történetéből*, Gondolat, 1982) csupán azért emelem ki, mert a különben gazdag anyagban nincs nyoma a középkori Magyarország és az itáliai régió (Mátyás előtti) intenzív érintkezésének.

A *Bevezetésben* megfogalmazott ambiciózus célrendszer, mi szerint a kiadvány Magyarország „globális” történetét a világgazdaság, politikai eszmék és kormányzatok, háború és erőszak, gyarmatosítás, migráció, kultúra, vallások, mindennapi élet, környezet, betegségek köré szervezi, a két kötet egészére értendő. Az 1868-ig terjedő részre fokozottan érvényes az önmeghatározás: ez a „*transznacionális történelem (...) impresszionista festményre emlékeztet, amely továbbra is könnyűszerrel beazonosítható tárgyakat és személyeket újszerűen ábrázol*”. Sokat mondó: ha rákeresünk, az írások többségéhez szócikket találunk a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikonban*.

Kutatva a nemzeti határokon átlépő kölcsönhatásokat, vonzásokat és taszításokat (az előszeretettel használt idegen szó végül is ezt jelenti), kézen fekvő, hogy kitüntetett helyet kap az utazás, a felfedezés. A nemzeti emlékezetben elevenen él a kötetben is megidézett Julianus barát vagy Kőrösi Csoma Sándor, viszontagságos vándorútjuk szépirodalmi művek sorát ihlette. Kevésbé ismert Lászlai János erdélyi kanonok 15. század végi háromszáz napos szentföldi zarándokútja. Személyéről szólva a tanulmány szerzője (Fedelez Tamás) egyúttal megírja a magyarországi zarándoklat tömör történetét a 11. század elejétől, mikor is Szent István megalapítja a jeruzsálemi, konstantinápolyi és római zarándokszállásokat. Ezt a szerkesztési gyakorlatot követi csaknem mindegyik írás. Természetesen helyet kap külföldiek magyarországi útja is (Freisingi Ottó). A cikkek többsége az európai kontinenst átfogó kapcsolati hálóban tájékozódik, ami megerősíti: Magyarország az államalapítástól európai ország.

Az eurázsiai térség kiterjedése a magyarság számára az erőszakos átrendező, a háború révén tudatosodik. A mongol áradat pusztulást, demográfiai katasztrófát okozott. (Az nem egészen világos, hogy a vonatkozó cikk a „pax mongolica” kifejezést ironikusan használja, vagy általában igenli soknyelvű birodalmak alakulását. A *mongolok megsemmisítő vereséget mérnek a magyarokra a muhi csatában*, Nagy Balázs). A mongol országdúlást a kunok betelepítése követte, ami átalakította az alföldi tájat és módosította az ország etnikai arculatát. (*Egy pogány nép integrációja a Magyar Királyságban*, Kovács Szilvia.) Eurázsiai hódító az Oszmán Birodalom is, de tartós jelenléte a Kárpát-medencében kulturális javak közvetítésével is járt. F. Komori Tünde tanulmánya (*Porceláncsészéből kávéznak a törökök a Budavári Palotában*) képbe illeszti a meghonosodott törökökfürdőket, ír a kávéfogyasztás terjedéséről, de a legérdekesebb közlés az, hogy milyen utakon kerül a kínai porcelán Európába, s miről tanúskodnak a magyarországi leletanyagban a török kori csészetöredékek.

Závodszy Géza: Egy kockázatos kísérlet
Magyarország globális története a kezdetektől 1868-ig

Az amerikai kontinens, az amerikai függetlenségi háború, majd a fiatal Egyesült Államok alkotmányos berendezkedése, a gazdasági sikerek feltűnő visszhangra találtak Magyarországon. A Charles Townnál hősi halált halt Kovács Mihály huszárezredest vagy a „szabadságkutató” Bölöni Farkas Sándort idéző írások (Lévai Csaba) – más cikkekkel együtt – jelzik, hogy hazánk fiai immár „globális” térben tájékozódnak, s a kölcsönhatások valamennyi kontinenst átfogják. A több mint száz írást egy rövid ismertetésben idézni nem lehet. A szemhatárt kontinensről kontinensre tágítva, a megemlített tanulmányok mintegy útjelzők, a kiemelés nem értékítélet.

A nem nagyszámú tévesztéseken át lehet siklani. Az egyetemes történelemből vett számos adalék akkor is érdekes és tanulságos, ha olykor a magyar színtér elmondásukra csupán alkalom. Csak elvétve fordul elő, hogy a magyar történelem eltűnik a (szükségszerűen) vázlatos „transznacionális”, azaz az európai térség egészét felölelő kép mögött (*Forradalom és szabadságharc Magyarországon. A népek tavaszának globális összefüggései*, Tóth Heléna). A bécsi ifjak petíciója (március 11.) persze kronológiailag a 12 pont keletkezése mellé helyezhető, de homályban marad (mint az utolsó rendi országgyűlés egésze) Irányi Dániel március 6-i pozsonyi küldetése, aki 8-án az Ellenzéki Kör számára Kossuth megerősítő üzenetét hozza. Irinyi József március 9-én este megbízást kap az ellenzéki program összefoglalására, a 12 pont majdnem végleges változata 11-én este kész, és 12-én kifüggesztik az Ellenzéki Kör helyiségében. Mellékesen: V. Ferdinánd nem osztrák császár, hanem magyar király, az osztrák császár I. Ferdinánd (492. l.). A magyar glóbusz és az európai térség párhuzama viszont (mint a cikkek többségében) egymást kiegészítve és magyarázva szerepel Czieger András tanulmányában (*Megkötik az osztrák–magyar kiegyezést*).

Az utóbbi évtizedekben a társadalomtudományi érdeklődés gyújtópontjába került a gyarmatosítás máig tetten érhető kulturális–mentális torzító hatása, a rasszizmus fogalma pedig kiterjesztett jelentést kapott. A kötet több írása is vizsgálja a kolonizáció negatív lenyomatát a 18–19. századi magyar műveltségben, többnyire alappal, bár Magyarországnak, mondani sem kell, nincs gyarmati múltja, a rabszolgaságot, a fekete emberek megalázását pedig a magyar irodalom klasszikusai Barcsay Ábrahámtól Vörösmarty Mihályig szenvedélyes szavakkal ostromozzák. Kérdéses Kazinczyval kapcsolatban „külön bejáratú civilizációs rasszizmust” tételezni annak okán, hogy németes műveltségeszménye szerint minősíti ízlésesnek vagy ízléstelennek az embereket. (*Kazinczy Ferenc barátságát köt Angelo Solimánnal*, Bodrogi Ferenc Máté.) Legalább is vitatható, hogy a nemzetiségek népi kultúrájára vonatkozó etnográfiai érdeklődés a dualizmus korában a kolonializmus valamilyen párhuzamát mutatja. (*Törvénycikk születik a nemzetiségek egyenjogúságáról*, Berecz Ágoston.)

A sokszerzős mű a gondos szerkesztésnek köszönhetően stilárisan (csaknem) egységes. Divatos idegen szavak túltengését csupán egy-két írásban tapasztaljuk. A magyar történeti anyag meglévő kutatási eredmények esszenciája, a választott történeteket az írások mintegy elmesélik. A gyűjtemény igényes, a történelem iránt érdeklődő olvasókra számít, a szöveggépet nem nehezíti a szaktanulmányokra jellemző nagyszámú jegyzet, lábjegyzet csak akkor van, ha a szövegben eredeti forrásidézet szerepel. A cikkeket tájékoztató irodalomjegyzék egészíti ki. Aki a kötetet kézbe veszi, alkalmat kap arra, hogy fölfrissítse az egykor tanultakat, és új ismeretekre is szert tehet.